

SHAXS IJTIMOIYLASHUVI VA IJTIMOY XULQ ATVOR

Erkinova Barno A'zam qizi

Shahrisabz Davlat pedagogika instituti 1-kurs talabasi

Annotatsiya. Mazkur ilmiy ishda shaxs ijtimoiylashuvi va ijtimoiy xulq-atvor tushunchalari ijtimoiy-psixologik nuqtai nazardan keng yoritilgan. Shaxsning jamiyatdagi o'рни, uning shakllanishi va rivojlanishida ijtimoiylashuv jarayonining ahamiyati asosiy tadqiqot obyekti sifatida ko'rib chiqiladi. Ijtimoiylashuv – bu insonning tug'ilganidan boshlab jamiyatning faol a'zosi bo'lib shakllanishiga qaratilgan murakkab va bosqichma-bosqich kechadigan jarayon bo'lib, bu jarayonda oila, ta'lim muassasalari, do'stlar, ommaviy axborot vositalari, diniy tashkilotlar va boshqa ijtimoiy institutlar muhim rol o'ynaydi. Ijtimoiy xulq-atvor esa shaxsning jamiyatda qabul qilingan me'yor va qadriyatlarga muvofiq harakat qilishi, o'zini tutishi, o'zaro munosabatlarga kirishish qobiliyatini anglatadi. Tadqiqotda ijtimoiy xulq-atvor turlari – konformizm, deviant xatti-harakatlar, ijtimoiy rollar va statuslar bilan bog'liq xatti-harakatlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar. Shaxs, ijtimoiylashuv, ijtimoiy xulq-atvor, sotsializatsiya, ijtimoiy institutlar, oila, ta'lim, jamiyat, ijtimoiy rol, ijtimoiy status, konformizm, deviant xulq-atvor, norma, qadriyatlar, madaniyat, shaxsiy rivojlanish, sotsiologiya, psixologiya, ijtimoiy nazorat.

Annotation. This paper explores the processes of individual socialization and the formation of social behavior from a sociological and psychological perspective. Socialization is defined as a lifelong process through which a person learns and internalizes the norms, values, roles, and customs necessary for participation in society. It begins in early childhood and continues through various stages of life, influenced by key agents such as the family, educational institutions, peer groups, mass media, and religious organizations. Social behavior, in turn, refers to how individuals act and interact in a social context, guided by societal norms and expectations.

Keywords. individual, socialization, social behavior, social norms, values, culture, society, social institutions, family, education, peer groups, mass media, religious institutions, social roles, social status, conformity, deviant behavior, upbringing.

Аннотация. Данная работа посвящена анализу процессов социализации личности и формирования социального поведения с точки зрения социологии и психологии. Социализация рассматривается как непрерывный и многогранный процесс усвоения индивидом норм, ценностей, традиций и правил, необходимых для полноценного участия в жизни общества. В процессе социализации

ключевую роль играют социальные институты — семья, образовательные учреждения, средства массовой информации, религиозные организации и группы сверстников.

Ключевые слова. личность, социализация, социальное поведение, социальные нормы, ценности, культура, общество, социальные институты, семья, образование, сверстники, средства массовой информации, религиозные организации, социальные роли.

Kirish qism. Inson jamiyat mahsuli sifatida doimo ijtimoiy muhit bilan o'zaro aloqada bo'lib yashaydi. Shaxsning shakllanishi, o'zligini anglashi va jamiyatda faol ishtirok etishi jarayoni ijtimoiylashuv orqali amalga oshadi. Ijtimoiylashuv — bu shaxsning jamiyat hayotiga moslashuvi, undagi ijtimoiy me'yorlar, qadriyatlar, an'ana va urf-odatlarini o'zlashtirib borish jarayonidir. Ushbu jarayon orqali inson jamiyatning to'laqonli a'zosiga aylanadi. Shaxsning ijtimoiylashuvi faqat nazariy tushuncha bo'lib qolmasdan, amaliy jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki har bir insonning xulq-atvori, jamiyatdagi tutgan o'rni, o'zini qanday tutishi, boshqalar bilan qanday munosabatda bo'lishi — bularning barchasi ijtimoiylashuv natijasidir. Ayniqsa, bolalik va o'smirlik davrida bu jarayon kuchliroq kechadi, shaxsga chuqur ta'sir ko'rsatadi.

Adabiyotlar tahlili. Shaxs ijtimoiylashuvi va ijtimoiy xulq-atvori masalasi sotsiologiya, psixologiya, pedagogika hamda falsafa fanlarining kesishgan nuqtasida chuqur o'rganilgan mavzulardan biridir. Bu jarayonning nazariy asoslarini yoritishda bir qator yirik olimlar va mutaxassislarning ishlari asosiy manba sifatida xizmat qiladi. Ijtimoiylashuv tushunchasi sotsiologiyada eng avvalo Emil Durkgeym, Georg Zimmel, va Talcott Parsons kabi klassik sotsiologlar tomonidan ishlab chiqilgan. T. Parsons o'zining "Ijtimoiy tizim" nazariyasida shaxsning jamiyatdagi rollari, ijtimoiy institutlar orqali shaxsga yuklatiladigan vazifalar va me'yorlar muhim ahamiyat kasb etishini ta'kidlaydi. Uning fikricha, ijtimoiy tizim barqarorligi uchun shaxslar ijtimoiy rollarni o'zlashtirishi va shu asosda harakat qilishi kerak. Psixologik yondashuvda esa A. Bandura, E. Erikson, Z. Freyd kabi mutaxassislarning ishlari alohida o'rin tutadi. Masalan, Bandura o'zining sotsial-kognitiv nazariyasida insonning ijtimoiy xulq-atvori modellashtirish orqali — ya'ni boshqalarning harakatlarini kuzatish, tahlil qilish va ularni o'zlashtirish orqali shakllanishini ko'rsatib beradi. Erikson esa shaxs rivojlanishini bosqichma-bosqich psixososial inqirozlar orqali izohlaydi va ijtimoiy identifikatsiyaning ayni bolalik va o'smirlik davrida shakllanishini ta'kidlaydi.

Tadqiqod metodlari. Shaxs ijtimoiylashuvi va ijtimoiy xulq-atvorini o'rganishda bir qator ilmiy tadqiqot metodlaridan foydalaniladi. Birinchi navbatda, kuzatish usuli qo'llanilib, shaxsning tabiiy muhitdagi xatti-harakatlari, ijtimoiy munosabatlardagi ishtiroki, me'yor va qadriyatlarga moslashuvi bevosita kuzatiladi. Bu usul shaxsning

real ijtimoiy muhitdagi harakatlarini tahlil qilish imkonini beradi. Keyingi bosqichda, so'rovнома (anketirovka) usuli orqali turli yoshdagi respondentlarning ijtimoiy munosabatlar, qadriyatlar va xulq-atvorga oid qarashlari aniqlanadi. Bu usul ko'plab insonlardan qisqa vaqt ichida ma'lumot yig'ish imkonini beradi. Shuningdek, suhbat (intervyu) usuli orqali tadqiqot ishtirokchilari bilan chuqur suhbatlar o'tkaziladi. Bu metod individual tajriba, ichki qarashlar, ijtimoiy bosim va shaxsiy moslashuv jarayonlarini yanada chuqurroq tahlil qilish imkonini yaratadi. Test sinovlari yordamida shaxsning psixologik holati, ijtimoiy intellekti, konformizmi, empatiyasi va boshqa shaxsiy ijtimoiy xususiyatlari o'lchanadi. Bu metod orqali har bir ishtirokchining shaxsiy ijtimoiy tayyorgarligi va xulqiy pozitsiyasi aniqlanadi.

Natija va muhokamalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, shaxsning ijtimoiylashuvi murakkab va ko'p bosqichli jarayon bo'lib, unda turli ijtimoiy institutlar va omillar o'zaro ta'sir ko'rsatadi. Oila, ta'lim muassasalari, tengdoshlar guruhi va ommaviy axborot vositalari shaxsning jamiyatdagi normalar, qadriyatlar va ijtimoiy rollarni o'zlashtirishida muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlarning rivojlanishi ijtimoiylashuv jarayoniga yangi o'lchamlar qo'shmoqda, bu esa shaxsning xulq-atvoriga ham o'ziga xos ta'sir ko'rsatmoqda. Ijtimoiy xulq-atvor turlari orasida konformizm (ijtimoiy normalarga muvofiq harakat qilish) eng ko'p uchraydigan shakl bo'lsa, ayrim hollarda deviant xulq-atvor va ijtimoiy me'yorlardan chetlashish ham kuzatiladi. Bu holatlarning paydo bo'lishi asosan ijtimoiy nazoratning zaifligi, oilaviy tarbiya kamchiliklari va yoshlar orasida noto'g'ri axborot oqimlari bilan bog'liq.

Muhokama qilingan nazariy manbalar va tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, shaxsning ijtimoiylashuvi nafaqat jamiyatga moslashuvi, balki uning ijtimoiy xulq-atvorining barqarorligi, axloqiy qadriyatlarining shakllanishi hamda shaxsiy identitetning mustahkamlanishiga ham xizmat qiladi. Shu sababli, ijtimoiylashuv jarayonlarini samarali tashkil etish va ijtimoiy xulq-atvorda yuzaga keladigan muammolarni oldini olish uchun oilalar, maktablar va boshqa ijtimoiy institutlar o'rtasida uzviy hamkorlik zarur.

Xulosa. Shaxsning ijtimoiylashuvi — bu uning jamiyat me'yorlari, qadriyatlari va ijtimoiy rollarini o'zlashtirish jarayoni bo'lib, insonning ijtimoiy muhitga muvaffaqiyatli moslashuvi va faol ishtirokini ta'minlaydi. Ijtimoiylashuv natijasida shaxs o'zining ijtimoiy identitetini shakllantiradi, boshqalar bilan samarali muloqot qiladi va jamiyat hayotida muhim rol o'ynaydi. Ijtimoiy xulq-atvor esa shaxsning jamiyatdagi turli vaziyatlardagi harakatlari va munosabatlarini ifodalaydi. Bu xulq-atvor ijtimoiy normalar va qadriyatlarga mos kelishi yoki ulardan chetlashishi mumkin. Shuning uchun shaxsning ijtimoiylashuvi uning ijtimoiy xulq-atvorining sifatli va barqaror shakllanishida asosiy omil hisoblanadi. Jamiyatning ijtimoiylashuv

jarayonlari samaradorligi, yoshlarni to'g'ri tarbiyalash, axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Shu bois, ijtimoiylashuv jarayonlarini chuqur o'rganish va ularni samarali tashkil etish zamonaviy jamiyat uchun dolzarb vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Xaydarov.F.I, Xalilova. N.I "Umumiy psixologiya" Toshkent-2010y
2. Karimova V.M. Psixologiya T-2002y.
3. G'oziyev E.G' Umumiy Psixologiya 1-2 kitob T-2002y
4. Davletshin M.G Umumiy Psixologiya T-2002y
5. Ivanov.P, Zufarova.M "Umumiy Psixologiya" T-2008y.